1

CC-0. Lal Bahadur Shastri University, Delhi. Digitized by Sarvagya Sharada Peetham

ॐ॥ श्रीगणेशाय नमः यथा रक्षा प्रयोगा स्यैवाहि क एकस्मिन्नेव दिवसे सम्पद्यते [illegible]

स्त म॥ भगवता कालेनैका सनेन यावत्ति संख्या पाठस्य न ई तां शैलैं म माजेन नर्षा [illegible]

जलादि कृत्वा संपन्न पुरश्चर्याः स्वैपेः सिद्धये यपेत् तत्रांग नार्थो द्विराते विशति॥ [illegible]

जपेत् बाह्य सहस्र विंशति रिति प्रथमः योगः॥१॥ [illegible] अंगनार्थे [illegible] [illegible]

तं द्वादश पाठ वृत्तिः कुर्यादित्यं गमार्थ प्रयोगो गैकः॥ ॥ विघ्न निवृत्तये एक शतोत्तरं [illegible]

CC-0. Lal Bahadur Shastri University, Delhi. Digitized by Sarvagya Sharada Peetham

दै॥११॥ इति पञ्चमः माहिषमनं दूतं [illegible] जपेत् हा विराद द्वराति [illegible]: प्रपन्न [illegible]

राम

२ तेन यं स्वेतं सद्यः सोयं त्रयाभितं अहतं ताद्दृ आनीयात्सर्वे ... नुवासनमिति तत्रा
चार्यपठनीयो मंत्रः ॐ येनेन्द्राय बृहस्पतिर्वासः पर्यदधादमृतं येन त्वा परि
दधाम्यायुषे दीर्घायुत्वाय बलाय वर्चसे ततो माणवकस्य कटिदेशे मेखलां
माणवकं ... ततो माणवकं ... प्रदक्षिणं त्रिवृतां मेखलां
बध्नाति ततो माणवको मंत्रं पठेत् ॐ इयं दुरुक्तं परिबाधमाना वर्णं पवित्रं
पुनती म आगात् प्राणापानाभ्यां बलमादधाना स्वसा देवी सुभगा मेखलेयम्
इति ... यज्ञोपवीतं ... इति मन्त्रः ॐ युवा
सुवासाः परिवीत आगात् स उ श्रेयान्भवति जायमानः तं धीरासः कवय उन्नयं २

CC-0. Lal Bahadur Shastri University, Delhi. Digitized by Sarvagya Sharada Peetham

यथाशक्त्यलंकृतां कृत्वा वहिःशालायां नूतनवेद्यां वाहिकेनाद्विविहितानामाचार्यो
ग्निस्थापनं कुर्यात् ततः हस्तमात्रपरिमितां चतुरस्रां भूमिं कुशैः परिसमूह्य तान्
नैशान्यां परित्यज्य गोमयोदकेनोपलिप्य स्रुवमूलेन प्रागग्रा रेखास्तिस्र
मुत्तरोत्तरक्रमेण दक्षिणोपक्रम्य उल्लिख्य क्रमेणोनामिकांगुष्ठाभ्यामुद्धृत्य तं दे
शं वारिणाभ्युक्ष्य कांस्यपात्रेणाग्निमानीय स्वाभिमुखं निदध्यात् ततः कुमा
रमाचार्यः शिवमहादेवं पश्चात्स्थापितं पार्श्वे उपवेशयेत् ततो वंशज
लिं कुमारसंज्ञकं शुभवर्षेनागमीति वृद्धि इति पूर्ववत् शुभवर्षेनागा
मीति कुमारस्य [illegible] पश्चात् वर्षान् [illegible] कर्म ईयशो

CC-0. Lal Bahadur Shastri University, Delhi. Digitized by Sarvagya Sharada Peetham

आद्याश्रीनाथ नेत्र सीमंजाले पंचदिव्यांकुश मानस्यां जालसंतनैनैश्चां जलिसिअलेन पूर्वपेत्
तैनैवांजालिजलेन नमानव कोशि नेत्रभिद्विं यानि कुशे नाचाश्चः तत्र मंत्रः ॐ आद्यो नेत्र
मध्योध्रुवः ॐ नान्ते ऽजोदद्या ध्रुनः ॐ मकुंवराः पदहस ॐ वोवः सिवदमोनयः ॐ न
सुनाञ्ञपलेहृनः ॐ उमानोविद्मानत्तनः ॐ नमो मृवंगमोमधः ॐ पसहृयापजेन्वथः
ॐ आसोजनपथापनश्रीनि ततस्त्वमेनुद्दीहसेन्नाचाम्येद्धे यानेनतं ॐ तंसुहृदैवहि
तेनुनताकुर्वन्धवत्त मध्येमध्याघदः स्तातं पद्म ऋगुथानरवरदः स्तं प्रद्वावामसवदः स्ततप
नीयेमध्यावदःस्नातं मदीनाःसमानयादवदः स्तं भूपस्वरावदः स्नातं इमनेनमंत्रेणासू
ॐ पस्ये मानवकः मधकुमारदृहिताणां संतरुद्दवं स्तसनाचाम्योदृहितारुद्धेन ॐ
मनधृतं नमेदृपं दधामि ॐ नमाधिनमनुपिनतेतृ ॐ ममथाचनेकनना पुवसद्धेहसाति ३

CC-0. Lal Bahadur Shastri University, Delhi. Digitized by Sarvagya Sharada Peetham

तिस्त्वांश्रोनन्तु देवयाः इति वामे खसापरिधाने मंत्रं पठेत् ततोद्वादशरात्रमसो
पकरणं यज्ञोपवीतं ददाति मानवकः अथ यज्ञोपवीतदानसंकल्पः ॐ अद्येत्या
दिवाक्यमुच्चार्य [illegible] कामः एतानि यज्ञोपवीतानि [illegible] नमस्कारात्
हस्पतिदैवतानि नानानामगोत्रेभ्यो ब्राह्मणेभ्योऽहं संप्रददे ततो मानवकोपवी
पवीतंदानम् ॐ यज्ञोपवीतं परमं पवित्रं प्रजापतेर्यत्सहजं पुरस्तात् आयुष्यमु
ग्र्यं प्रतिमुञ्च शुभ्रं यज्ञोपवीतं बलमस्तु तेजः इति मन्त्रेण मानवकं परिधापयेत् ततो मा
[illegible] ततो मानवकस्य [illegible] नमितय
[illegible]: ततः [illegible]
लासदंड [illegible]
CC-0. Lal Bahadur Shastri University, Delhi. Digitized by Sarvagya Sharada Peetham [illegible] ततः
प्रन [illegible]

अग्नेर्दक्षिणतो ब्रह्मासनं आत्मासनं प्रणीतासनं ततो ब्रह्मावरणं इध्माहरण पूगीफल
ताम्बूलवासोयुगान्यादाय ॐ अद्येत्यादि वाक्यं कृत्वा यथाकर्त्तव्य अस्मिन् होमकर्मणि कृताकृ
तावेक्षणरूपब्रह्मकर्म कर्तुं अमुकगोत्रं अमुकशर्माणं ब्राह्मणमेभिर्द्रव्यैः आहतपूगीफलता
म्बूलवासोयुगैर्ब्रह्मत्वेन त्वामहं वृणे वृतोऽस्मीति ब्रह्मा प्रतिवचनं ततो
अग्नेर्दक्षिणतः शुद्धमासनं दत्वा तदुपरि प्रागग्रान् कुशानास्तीर्य ब्रह्माणमग्निं प्रदक्षि
णं कारयित्वा अस्मिन् कर्मणि त्वं मे ब्रह्मा भव भवामीति तेनोक्ते आसने
पविश्य ब्रह्माणमुदङ्मुखमुपवेशय प्रणीतापात्रं पुरतः कृत्वा वारिणा पूर्य कुशैराच्छाद्य
ब्रह्मणो मुखमवलोक्य अग्नेरुत्तरतः कुशोपरि निदध्यात् ततः परिस्तरणं बर्हिषः ६
चतुर्थभागमादाय अग्नेर्यावदीशानान्तं ब्रह्मणोऽग्निपर्यन्तं नैऋत्याद्वायव्यान्तम्

CC-0. Lal Bahadur Shastri University, Delhi. Digitized by Sarvagya Sharada Peetham

स्थानिपुनस्तुभ्यमिति मंत्रेण स्कन्धोदाचार्यः ततआचार्यः कुमारदक्षिणहस्तं गृहीत्वा
कोनामासि श्रीमुकशर्माहं भोकुमार आह कस्य ब्रह्मचार्यसीति आचार्यः भवत
इति कुमार आह इन्द्रस्य ब्रह्मचार्यस्यग्निराचार्यस्तवासीति आचार्यस्तवाहमाचार्य इति द
देवाचार्यः श्रीमुकशर्मन् इति कुमार आह अथ आचार्यमानवकं पूर्वादिदिक्षु
प्रदक्षिणमनुपरिवर्तयति तत्राचार्यपठनीयो मंत्रः ॐ प्रजापतये त्वा परिददामि इति
प्राच्यां ॐ देवाय त्वा सवित्रे परिददामि इति दक्षिणस्यां ॐ अद्भ्यस्त्वौषधीभ्यः परिददामि इति प्रती
च्यां ॐ द्यावापृथिवीभ्यां त्वा परिददामि इति उदीच्यां ॐ विश्वेभ्यस्त्वा देवेभ्यः परिददामि
ऊर्ध्वं ॐ सर्वेभ्यस्त्वा भूतेभ्यः परिददाम्यरिष्ट्यै इति अधः ततोऽग्निं प्रदक्षिणीकृत्वाचा
र्यदक्षिणतः आचार्याभिमुखोपविशति आचार्यः कुमारदक्षिणाङ्गुष्ठं गृहीत्वा ततश्च क्रमः

CC-0. Lal Bahadur Shastri University, Delhi. Digitized by Sarvagya Sharada Peetham

धिश्रयति ततः कुशौ प्रज्वाल्य पात्रं अभिपूर्य दक्षिणतः स्थापयित्वा अग्नौ प्रतितपेत् स्रुवं
त्रिः प्रतप्य संमार्जनकुशानामग्रैरन्तरतो मूलैर्बाह्यतः स्रुवं संमृज्य प्रोक्षण्युदकेना
भ्युक्ष्य पुनः प्रतप्य दक्षिणतो निदध्यात् ततः आज्यमग्नेरवतार्य प्रोक्षणीवदुत्प
वनं अवेक्ष्य सत्यपद्ध्मेनान्निरसनं पुनः प्रोक्षणीवदुत्पवनम् उपयमनकु
शानादाय तिष्ठन् प्रजापतिं मनसा ध्यात्वा तूष्णीमग्नौ घृताक्ताः समिधः प्रक्षिपेत्
ततो उपविश्य सपवित्रप्रोक्षण्युदकेन प्रदक्षिणक्रमेण अग्निं पर्युक्ष्य प्रणीतापात्रे प
वित्रे निधाय पातितदक्षिणजानुः कुशेन ब्रह्मणान्वारब्धः समिद्धतमेऽग्नौ स्रुवेणा
ज्याहुतीर्जुहुयात् तत्र दक्षिणतः स्रुवावस्थितहुतशेषं प्रोक्षणीपात्रे प्रक्षे
पः ॐ प्रजापतये स्वाहा इदं प्रजापतये इति मनसा ॐ इन्द्राय स्वाहा इदमिन्द्राय

CC-0. Lal Bahadur Shastri University, Delhi. Digitized by Sarvagya Sharada Peetham

अग्नित प्रणीतापर्यंतं ततोऽग्नेरुत्तरतः पश्चिमादारभ्य पवित्रछेदनार्थं कुशत्रयं पवि
त्रकरणार्थं साग्रमनंतर्गर्भं कुशपत्रद्वयं प्रोक्षणीपात्रं आज्यस्थाली संमार्जनकुशाः
उपयमनकुशाः समिधस्तिस्रः स्रुवः आज्यं मानवककषट्पंचाशदुत्तरमुष्टिशतद्
वयावच्छिन्नं तंडुलपूर्णपात्रं पवित्रछेदनकुशानां पूर्वदिशि क्रमेणासादनीयं ततः प
वित्रछेदनकुशैः पवित्रे कृत्वा ततनपायस्य सपवित्रकरेण प्रणीतोदकं त्रिः प्रोक्षणी
पात्रे निधाय अनामिकांगुष्ठाभ्यां उत्तराग्रे पवित्रे गृहीत्वा त्रिरुत्पवनं ततः प्रोक्ष
णीपात्रं वामकरे निधाय अनामिकांगुष्ठाभ्यां गृहीतपवित्रे ततस्तत्संख्यकं चिन्त्य
सिच्य प्रणीतोदकेन प्रोक्षणीमभिषिंच्य प्रोक्षणीजलेन यथासादितवस्तुसेचनं ततो
CC-0. Lal Bahadur Shastri University, Delhi. Digitized by Sarvagya Sharada Peetham
ऽग्निप्रणीतयोर्मध्ये प्रोक्षणीपात्रं निधाय ततो आज्यस्थाल्यामाज्यं निरुप्य अ

द्वाधमं विमध्यमं श्रथाय अथा वयमादित्य व्रते तवानागसो अदितये स्याम स्वाहा इदं व
रुणायादितये इत्येताः सर्वप्रायश्चित्तसंज्ञकाः ॐ प्रजापतये स्वाहा इदं प्रजापतये इति
प्राजापत्यं ॐ अग्नये स्विष्टकृते स्वाहा इदमग्नये स्विष्टकृते इति स्विष्टकृत् ततः सं
स्रवप्राशनं ततः आचमनं ॐ अद्य कृतैतदुपनयनहोमकर्मणि कृताकृतावेक्षणरूप
ब्रह्मकर्मप्रतिष्ठार्थमिदं पूर्णपात्रं प्रजापतिदैवतं अमुकगोत्रायामुकशर्मणे ब्राह्म
णाय ब्रह्मणे दक्षिणां तुभ्यमहं संप्रददे पूर्णपात्रं दक्षिणां ददात् स्वस्तीति प्रतिवचनम्
अग्नेः प्रदक्षिणेन हस्तेनीत्वा ब्रह्मणः उत्थापनं ग्रंथिविमोकः वा प्रणीता विमो
कः ततः सुमित्रिया न आप ओषधयः सन्तु इति मंत्रेण पवित्रहस्तान्मंत्र प्रणीताजलमादाय
शिरःसंमृज्य ॐ दुर्मित्रियास्तस्मै संतु योऽस्मान्द्वेष्टि यं च वयं द्विष्म इति मंत्रेण ऐशा ६

CC-0. Lal Bahadur Shastri University, Delhi. Digitized by Sarvagya Sharada Peetham

इत्याज्यभागौ ॐ अग्नये स्वाहा इदमग्नये ॐ सोमाय स्वाहा इदं सोमाय इत्याज्यभागौ ॐ
भूः स्वाहा इदं भूः ॐ भुवः स्वाहा इदं भुवः ॐ स्वः स्वाहा इदं स्वः एता महाव्याहृतयः ॐ
त्वन्नो ऽग्ने वरुणस्य विद्वान् देवस्य हेडो ऽवयासिसीष्ठाः यजिष्ठो वह्नितमः शोशुचानो
विश्वा द्वेषांसि प्रमुमुग्ध्यस्मत् स्वाहा इदमग्निवरुणाभ्यां ॐ स त्वन्नो ऽग्ने ऽवमो भवोती नो
दिष्ठो ऽस्या उषसो व्युष्टौ अवयक्ष्व नो वरुणं रराणो वीहि मृडीकं सुहवो न एधि
स्वाहा इदमग्नीवरुणाभ्यां ॐ अयाश्चाग्ने ऽस्यनभिशस्तिपाश्च सत्यमित्त्वमया असि अया
नो यज्ञं वहास्यया नो धेहि भेषजं स्वाहा इदमग्नये ॐ ये ते शतं वरुण ये सहस्रं यज्ञियाः
पाशा वितता महान्तः तेभिर्नो अद्य सवितोत विष्णुर्विश्वे मुञ्चन्तु मरुतः स्वर्काः स्वाहा इ
दं वरुणाय सवित्रे विष्णवे विश्वेभ्यो देवेभ्यो मरुद्भ्यः स्वर्केभ्यः ॐ उदुत्तमं वरुण पाशमस्म

CC-0. Lal Bahadur Shastri University, Delhi. Digitized by Sarvagya Sharada Peetham

वितुर्वरेण्यं भर्गो देवस्य धीमहि धियो यो नः प्रचोदयात् अत्र षड्पाठो विशेषः अग्ने-
मानवकस्याग्नेर्दक्षिणतः स्थित्वाग्निं परिसमोपविष्टो ॐ ता समुद्रं निधेहि तेन
धनेन पंचाङ्गं कुर्यात् ॐ अग्ने सुश्रवः सुश्रवसं मा कुरु इति पूर्वे यथा त्वमग्ने
सुश्रवः सुश्रवा असि इति दक्षिणे एवं मां सुश्रवः सौश्रवसं कुरु इति पश्चिमे ॐ यथा
त्वमग्ने देवानां यज्ञस्य निधिपा असि इत्युत्तरे एवमहं मनुष्याणां वेदस्य निधिपो
भूयासं स्वाहा इत्यग्निमध्ये ततः प्रदक्षिणमग्निमन्वोनिर्णां पृष्ठेह्य ततः कुमारः
स्यापरश्चप्रादेशमितं ताः पलाशसमिधमादाय ॐ अग्नये समिधमाहार्षं बृह-
ते जातवेदसे यथा त्वमग्ने समिधा समिध्यस एवमहमायुषा मेधया वर्चसा प्रजया प-
शुभिर्ब्रह्मवर्चसेन समिन्धे जीवपुत्रो ममाचार्यो मेधाव्यहमसान्यनिराकरिष्णुर्य

CC-0. Lal Bahadur Shastri University, Delhi. Digitized by Sarvagya Sharada Peetham

न्वंतप्रणीतापात्रं स्रुक्स्रुवौ कुर्यात् ततस्तन्नरा क्रमेणवर्हिर्नानीमधुतेनाभिधाये इत्तेनै
जुहुयात् ॐ देवा गातुविदो गातुं वित्त्वा गातुमित मनसस्पत इमं देव यज्ञं स्वाहा वाते धाः स्वा
हा इति मंत्रेण वर्हिर्होमः तत आचार्यः कुमारस्यानुशासनं करोति ब्रह्मचार्यसी
ति ॐ भवानीति ब्रूयात्ततो ॐ आपोऽशानेत्याचार्यो ब्रूयात् अश्नानि इति माणव
कः कर्म कुरु इत्याचार्यः करवाणि इति माणवकः मा दिवा सुषुप्स्व इत्याचार्यः नस्व
पिमि इति माणवकः वाचं यच्छ इत्याचार्यः यच्छामि इति माणवकः समिधमाधेहि इ
त्याचार्यः आदधामि इति माणवकः अपोऽशान इत्यनन्तरं प्राङ्मुखोपविष्टाय आचार्यो वरको
पसंग्रहपूर्वकमुपस्थाय आचार्यं संमीक्ष्य माणवाय आचार्यः सपवित्रपाणिर्हितः
सावित्रीमनुब्रूयात् ओं भूर्भुवः स्वः तत्सवितुर्वरेण्यं भर्गो देवस्य धीमहि धियो यो नः

CC-0. Lal Bahadur Shastri University, Delhi. Digitized by Sarvagya Sharada Peetham

कनस्य कस्रुवस्य ऽतेन जुहोति ॐ मूर्द्धानं दिवो अरतिं पृथिव्या वैश्वानरमृतस्त्वा ऽजातम
ग्निं कविं सम्राजमतिथिं जनानामासन्ना पात्रं जनयंत देवाः स्वाहा अनेन मंत्रेण
पूर्णाहुतिं दद्यात् ततोऽपसिश्य स्रुवेण भस्मानीय दक्षिणानामिकयाग्रहीत
भस्मना त्र्यायुषं कुर्यात् तत्र प्रकारः ॐ त्र्यायुषं जमदग्नेरिति ललाटे ॐ कश्यपस्य
त्र्यायुषमिति ग्रीवायां ॐ यद्देवेषु त्र्यायुषमिति दक्षिणबाहुमूले ॐ तन्नो अस्तु त्र्यायु
षमिति हृदि ततोऽञ्जलिपाणिः भूमिं पृथिवी स्पृष्ट्वाभिवादनं कुर्यात् तत्र प्रकारः
अमुकगोत्रोऽहममुकप्रवरोऽहं अमुकशर्माहं भो वैश्वानर त्वामभिवादयामि अ
मुकगोत्रोऽहममुकप्रवरोऽहममुकशर्माहं भो आचार्य त्वामभिवादयामि अने
नैव क्रमेण वैश्वानरं गुरुमाता वा यथायोग्यमभिवादयेन्मानवकः ततो गुरुभ्यानमेव

CC-0. Lal Bahadur Shastri University, Delhi. Digitized by Sarvagya Sharada Peetham

श्रस्वी तेजस्वी प्रसन्नवर्चस्वनाहोभूयासं स्वाहा इति मंत्रेण उद्गुपात नमस्प्रदक्षिणमग्नि
वारिणा परिसमुह्य भूस्मी पाणिं प्रतप्य मुखं विमृशेत् मंत्रेणानेन ॐ तनूपा अग्नेऽसि तन
न्वं मे पाहि ॐ आयुर्दा अग्नेऽस्यायुर्मे देहि ॐ वर्चोदा अग्नेऽसि वर्चो मे देहि ॐ अग्ने य
न्मे तन्वा ऊनं तन्म आपृण ॐ मेधां मे देवः सविता आदधातु ॐ मेधां मे देवी सरस्वती आ
दधातु ॐ मेधां मेऽश्विनौ देवावाधत्तां पुष्करस्रजौ नेतत्त्सर्वगात्रादिकुदक्षिणपाणि
नास्पृशेत् तत्र मंत्रो ॐ अङ्गानि च म आप्यायन्तामिति सर्वगात्रालंभनं ॐ वाक्
च म आप्यायतामिति मुखालंभनं ॐ प्राणश्च म आप्यायतामिति नासिकयोः ॐ च
क्षुश्च म आप्यायतामिति चक्षुषोः ॐ श्रोत्रं च म आप्यायतामिति श्रोत्रयोः ॐ यशोब
लं च म आ [illegible] तदूर्ध्वचारी

CC-0. Lal Bahadur Shastri University, Delhi. Digitized by Sarvagya Sharada Peetham

नगुरुप्रणीषयोऽवेवनं न छिंद्यान्न पाचलनं न कुर्य्यात् असुस्नैतैव आत्मानं नावनेत्
अजातलोम्नीं उपुत्रीकां नं षंढां नोपहसेत् नग्नां उर्विर्त्तीं वृक्षं नारोहेत् स्वरोव इन्द्रध
नुर्नाभिलोकनम् सर्वेषांआमित्रवदाचरेत् अप्रवृत्तिर्वेधारनं न दिवाह्निभोजनं न
स्वंरूपा: प्रभवानि एते नियमा: न हिनोधुम्लचारी आग्यतो नक्षत्रोदं स्थितस्वग
मयेत् ततस्त्रा पं संध्यां कृत्वा तस्मिन्नेवाग्नौ पत्र्युह्यल परिसमूहनेन कृत्वा वाचं वि
सृजेत् परिसमूहने उक्तानिधियोतनेन्धनं सर्वं होमप्रदेप: सदसायं सं प्रातरुपा
श्यपूर्नान्दिनं सायं प्रातर्नावि ब्रह्मचारिणा कर्तव्या: ॥१ अथ वेदारंभ: तत्र कृत ति
ष्वाधिवमाचार्य्योऽग्निस्थापनं कुर्यात् शाकल्यकं न कुर्यात् तत्रक्रम: हस्तमात्रपरि
मितां चतुरस्रां भूमिं कुशै: परिसमूह्य तानैशान्यां परित्यज्य गोमयोदकेनोपलिप्य

CC-0. Lal Bahadur Shastri University, Delhi. Digitized by Sarvagya Sharada Peetham

सोम्य इत्याचार्यो ब्रूयात् ततो भिक्षार्थं पात्रमादाय प्रथमं मातुः शकाशमागत्य भिक्षां
याचेत ॐ भवति भिक्षां मे देहि इति ब्राह्मणस्तत्पहे मातर्भवति भिक्षां मे देहि इति क्षत्रि
यादिपदे तद्वत् भिक्षामाचार्याय निवेद्य तथैव भिक्षामन्येभ्यो याचेत ततश्चाचार्येणा
नुज्ञातो अंहृयेति भिक्षां स्वीकुर्यात् तत आचार्यो ब्रह्मचारिणो बोधयेत् तत्र प्रकारः ॥
क्षारलवणमधुमांसादिनिवृत्तिः अनुद्धृतजलेन स्नानं न कुर्यात् दण्डं कृष्णाजि
नादिधारणं दन्तधावनं शिल्पगन्धमिलनं नग्नस्त्रीनिरीक्षणं स्त्रीसंभोगव्य
सनादिनिवृत्तिः नृत्यगीतवादित्राणि न कुर्यात् हेमेसतिनस्क ग्रामान्तरं न गच्छे
न्न धावेत् कलहोदनं न कुर्यात् निन्दुकभाषणं न कुर्यात् अजपाफलताम न कुर्यात्
अमंगलभाषणं न दुःखोत्पादनं न नाम्यादिमार्वधानेन न स्पर्शनीयम्

CC-0. Lal Bahadur Shastri University, Delhi. Digitized by Sarvagya Sharada Peetham

भवानीति तेनोक्ते आसनोपविष्टब्रह्माणमुदङ्मुखमुपवेश्य प्रणीतापात्रं पुरतः कृत्वाऽऽ
शेनाछाद्य ब्रह्मणो मुखमवलोक्य अग्नेरुत्तरतः कुशोपरि निदध्यात् ततः परिस्त
रणं बर्हिषश्चतुर्थभागमादाय ततो ऽग्नेयादीशानान्तं ब्रह्मणोऽग्निपर्यन्तं नै
र्ऋत्याद्वायव्यान्तं अग्नितः प्रणीतापर्यन्तं ततोऽग्नेरुत्तरतः पश्चिमदिशि पवि
त्रछेदनार्थं कुशत्रयं पवित्रकरणार्थं साग्रमनंतर्गर्भकुशपत्रद्वयं प्रोक्षणीपात्रं
आज्यस्थाली सम्मार्जनकुशाः उपयमनकुशाः समिधस्तिस्रः स्रुवः आज्यं मा
नवकं षट्पंचाशदुत्तरमुष्टिसनद्ध्यावच्छिन्नं तंडुलपूर्णपात्रं पवित्रछेदनकुशानां
पूर्वपूर्वदिशि क्रमेणासादनीयम् ततः पवित्रछेदनकुशैः पवित्रे छित्वा तानपास्य
सपवित्रकरेणाग्रतो वा त्रिरुत्पवनम् ततः प्रोक्षणीपात्रं वामकरे निधाय अना १९

10

CC-0. Lal Bahadur Shastri University, Delhi. Digitized by Sarvagya Sharada Peetham

स्कन्स्रुवामूलेन वा प्रादेशमात्रं उत्तरतो दक्षिणक्रमेण त्रिरुल्लिख्य ८ क्षेत्वण क्रमेण
नामिकाङ्गुष्ठाभ्यामुद्धृत्य तं देशं वारिणाभ्युक्ष्य कांस्यपात्रेणाग्निमानीय स्वाभि
मुखं निदध्यात् कुमाराग्निस्थापनम् अथ पञ्चमाकलिका तत्राग्नेर्दक्षिणतो ब्रह्म
सनं ब्रह्मासनम् प्रणीतासनम् ब्रह्मावरणं ततो द्व्याहृतपूगीफलतांबू
लवासोयुगान्यादाय ॐ अद्यास्यां द्वितीयांतिथौ कर्तव्यवेदाननभकोनकर्मणि कृ
ताकृतावेक्षणरूपब्रह्मकर्मकर्तुममुकगोत्रममुकशर्माणं ब्राह्मणमेभिर्द्रव्यैर्वृत
पूगीफलवासोयुगैर्ब्रह्मत्वेन त्वामहं वृणे इति वृत्वा ब्रह्माणं दक्षिणतः स्थापयेत् ततो प्रणी
तवचनम् ततोऽग्नेरुत्तरतः प्रणीतासनं तत्र प्रणीतापात्रं प्राग्ग्रं स्थापयित्वा नासीनो
वृत्ताग्रमग्निप्रदक्षिणं कर्तव्यम् आज्यस्थालीमेव वृत्तामेव दर्भमेधायं

CC-0. Lal Bahadur Shastri University, Delhi. Digitized by Sarvagya Sharada Peetham

स्थापितं पूर्णस्य प्रणीतापात्रोपरि पवित्रे धृत्वा पात्रितरहितं आज्यं उत्पूय आसन्नध्वं
समिधं तमेव अन्वाधानं कृत्वा ज्येष्ठं कुर्यात् ततः स्रुवं स्थापितं स्रुवादि स्थित कृताः
धमृतस्य प्रोक्षणं त्रिवारं होमः ॐ प्रजापतये स्वाहा इदं प्रजापतये इति मनसा ॐ
इन्द्राय स्वाहा इदमिन्द्राय इत्याघारौ ॐ अग्नये स्वाहा इदमग्नये ॐ सोमाय स्वा
हा इदं सोमाय इत्याज्यभागौ ततोऽन्वाधानक्रमेण होमः ॐ पृथिव्यै स्वाहा इदं
पृथिव्यै ॐ अग्नये स्वाहा इदमग्नये ॐ धूलक्ष्मै स्वाहा इदं धूलक्ष्मै ॐ इं होमः
स्वाहा इदं होमः इति अग्नये ॐ अग्निहोत्राय स्वाहा इदमग्निहोत्राय ॐ वाय
वे स्वाहा इदं वायवे ॐ धूलक्ष्मै स्वाहा इदं धूलक्ष्मै ॐ इं होमः स्वाहा इदं होमः 11
ततः सामान्याहुतयः ॐ प्रजापतये स्वाहा इदं प्रजापतये इति मनसा ॐ इदं होमः

CC-0. Lal Bahadur Shastri University, Delhi. Digitized by Sarvagya Sharada Peetham

मिकांगुष्ठाभ्यामुत्तानाभ्यां पवित्राभ्यां गृहीत्वा त्रिरुत्पवनं ततः प्रोक्षणीपात्रं वामकरे निधाय
अनामिकांगुष्ठाभ्यां गृहीताभ्यां पवित्राभ्यां ततो जलं किंचित् त्रिरुत्पवनं निधाय प्रोक्ष
णीतोदकेन प्रोक्षणीमभिषिंच्य प्रोक्षणीजलेनाज्यादीनि वस्तुसेचनं कृत्वा अग्नि
प्रणीतयोर्मध्ये प्रोक्षणीपात्रं निदध्यात् ततः आज्यस्थाल्यामाज्यं निरुप्य अधिश्रय
णं ततः कुशाग्रद्वयात् आज्यस्योपरि प्रदक्षिणं भ्रामयित्वा वह्नौ क्षिपेत् स्रुवं च प्रतप्य
संमार्जनकुशानामग्रैर्मूलं ततो मूलैर्बिलं ततः स्रुवं संमृज्य प्रोक्षण्युदकेनाभ्युक्ष्य पु
नः त्रिःप्रतप्य दक्षिणतो निदध्यात् ततः आज्यमग्नेरवतार्य प्रोक्षणीवदुत्पवनम्
उत्थायोपयमनकुशान् वामहस्ते कृत्वा प्रजापतिं मनसा ध्यात्वा तूष्णीमग्नौ घृ
ताक्ताः समिधः प्रक्षिप्य ततो उपविश्य सपवित्रप्रोक्षण्युदकेन प्रदक्षिणक्रमे

CC-0. Lal Bahadur Shastri University, Delhi. Digitized by Sarvagya Sharada Peetham

ध्रंसुहुतोनऽधिस्वाहा इदमग्नये ॥ ॐ भुवःस्वाग्नेस्वनमिष्टाकृतपास्व व
त्वमितमया श्वसि स्वधानामहं वरुणस्यानोधेहिभेषजं स्वाहा इदमग्नये ॐ येते श
तं वरुण येसहस्रं पाशाः पाशा यैत्तनामकानतेभिर्नोऽद्य सवितोतोपविष्णुर्विश्वेमुं च
न्तु मरुतः स्वर्काः स्वाहा इदं वरुणाय सवित्रे विष्णवे विश्वेभ्योमरुद्भ्यः स्वर्केभ्यः ॐ उ
दुत्तमं वरुणपाशमस्मदवाधमं विमध्यमं श्रथाय अथावयमादित्यव्रतेतवानागसो
अदितये स्याम स्वाहा इदं वरुणायादितये ॥ ततः सर्वप्रायश्चित्तसंज्ञकाः ॐ प्रजाप
ते स्वाहा इदं प्रजापतये ॥ इतिमनसा प्रजापतये ॐ अग्नये स्विष्टकृते स्वाहा इदमग्न
ये स्विष्टकृते ततः संस्रवप्राशनं ततः आचमनं ॐ स्वष्टकृते नातहेश्यामहोमके मिति
तास्कृतावेगणेतनूपवधूनकर्मप्रतिष्ठार्थमिदं पूर्णपात्रं प्रजापतिर्देवतां ब्रह्मणे गोचाया

CC-0. Lal Bahadur Shastri University, Delhi. Digitized by Sarvagya Sharada Peetham

स्वाहा इदं देवेभ्यः ॐ ऋषिभ्यः स्वाहा इदं ऋषिभ्यः ॐ श्रद्धायै स्वाहा इदं श्रद्धायै ॐ मे
धायै स्वाहा इदं मेधायै ॐ सदसस्पतये स्वाहा इदं सदसस्पतये ॐ अनुमतये स्वाहा इदमनु
मतये अयपृथमेकं ॐ वायवे स्वाहा इदं वायवे ॐ अंतरिक्षाय स्वाहा इदमंतरिक्षाय
ॐ श्रुपलते स्वाहा इदं श्रुपलते ॐ देवेभ्यः स्वाहा इदं देवेभ्यः इतिस्य सर्वहुतं प्र
म नमो न्यायकृते कार्मणः न तद्राजुयन्नैनं भुवनेस्यान् हुतशेषं अस्य प्राश
त्तिपात्रे प्रक्षेपः ॐ भूः स्वाहा इदं भूः ॐ भुवः स्वाहा इदं भुवः ॐ स्वः स्वाहा इदं स्वः ए
ताम कामाहुतयः ॐ त्वं नो अग्ने वरुणस्य विद्वान्देवस्य हेडो अवयासिसीष्ठा यजिष्ठो व
ह्नितमः शोशुचानो विश्वा द्वेषांसि प्रमुमुग्ध्यस्मत् स्वाहा इदमग्नीवरुणाभ्यां ॐ स त्वं नो
अग्नेऽवमो भवोती नेदिष्ठो अस्या उषसो व्युष्टौ अवयक्ष्व नो वरुणं रराणो वीहि मृळीकं
CC-0 Lal Bahadur Shastri University, Delhi. Digitized by Sarvagya Sharada Peetham

ततो मानस्तोकेति भस्मादाय ललाटे त्र्यायुषं जमदग्नेरिति तद्वदेव अग्नये समिधमाहार्षं बृहते जातवेदसे यथा त्वमग्ने समिधा समिध्यस एवमहमायुषा मेधया वर्चसा प्रजया पशुभिर्ब्रह्मवर्चसेन समिन्धे
दक्षिणतो ॐ एवमाहं सुश्रवा सौश्रवसं कुरु इति पश्चिमे ॐ यथा त्वमग्ने देवानां यज्ञस्य
निधिपोऽसि इत्युत्तरे ॐ एवमहं मनुष्याणां वेदस्य निधिपो भूयासमिति स्वाहा इ
त्यग्निमध्ये ततः प्रदक्षिणमग्निं परिक्रम्य उपस्थाय पाणी प्रताप्य मुखं प्र
मार्जयेन्मन्त्राविति ॐ तनूपा अग्नेऽसि तन्वं मे पाहि ॐ आयुर्दा अग्नेऽस्यायुर्मे देहि ॐ
वर्चोदा अग्नेऽसि वर्चो मे देहि ॐ अग्ने यन्मे तन्वा ऊनं तन्म आपृण ॐ मेधां मे देवः
सविता आदधातु ॐ मेधां मे देवी सरस्वती आदधातु ॐ मेधां मे अश्विनौ देवावा
धत्तां पुष्करस्रजौ ततः सर्वगात्रादिकं दक्षिणपाणिना स्पृशेत् तत्र प्रत्येकं मन्त्रः ॐ
अङ्गानि च म आप्यायन्तामिति सर्वगात्रसंमर्शने ॐ वाक् च म आप्यायतामिति मु
खसंमर्शने ॐ प्राणश्च म आप्यायतामिति नासिकयोः ॐ चक्षुश्च म आप्यायता
CC-0. Lal Bahadur Shastri University, Delhi. Digitized by Sarvagya Sharada Peetham
मित्यक्ष्णोः ... ॐ
स्वाहा इति मन्त्रेण जुहुयात् ततः प्रदक्षिणमग्निं परिक्रम्य

उक्थमेगोवा लक्ष्मणप्रदक्षिणांगुष्ठमङ्गं संपूज्य इति दक्षिणांगुष्ठयान सहस्रीति प्रतिवचनम्
ॐ भूर्मित्रियमानुप्रय ओषधयस्तु शांतिमंत्रेण मार्जयित्वा प्राणानायम्य मंत्रान्सं ॐ
भूर्मित्रियाताज्ञेसनु योस्मान्द्वेष्टि यं च वयं द्विष्मः इत्येवमन्त्रांश्च तीतापार्श्व गुणानेकुर्यात्
नानस्तनगत्रमेगल लिंगानीय प्रक्षालनमिषाय्य कृत्वा नेत्रनुरूपात् ततः स्नानाजुवत्तेगजुवं
नागान् इतिमनस्यात यमदेवं यथं स्वाहा यानेषां स्वाहा इतिवा केशमः नमस्कारं स्वाके
गुरुवेदावर्म कान्यानि तदर्शनः ॐ भूर्भुवः स्वः तत्सवितुर्वरेण्यं भर्गो देवस्य धीमहि धियो
योनः प्रचोदयात् ॐ इति मार्जनं वा नमस्कारं कृत्वा पिवा ॐ समिधा निंदुर्वासस्तदहेत
बोधयता तयं मूर्तिं नृत्ताञ्जोहोमन्तं समिधं प्रमाणं विधं शांतिकं इति कांपाठयेत ततः
पूर्णायां तत्र [illegible] नमस्कारं [illegible] ततः शेषः
ॐ कृत्वयेत्सुमयेत् भूर्भुवः स्वः समाकृत्वा मूर्धा पूर्वे ॐ प्रभातमनमस्कृत्य भूर्भुवः स्वः पूर्ववाम्नात् शांति
CC-0. Lal Bahadur Shastri University, Delhi. Digitized by Sarvagya Sharada Peetham

वामांसमध्ये ॐ कश्यपस्य त्र्यायुषमिति ग्रीवायां ॐ यद्देवेषु त्र्यायुषमिति दक्षिणबा
हुमूले ॐ तन्नोऽस्तु त्र्यायुषमिति हृदि इति त्र्यायुषं कुर्यात् ॥ ॥ अथ समावर्तनम् तत्र
शुद्धदिने एकीभूय आचार्यः शास्त्रानिति कुमारः आचार्यमभिवाद्य ततस्तत्राचा
र्यः ततो धूलिचालनेन आचार्यसन्निहितदक्षिणदेशे उपविष्टेन तत्कृतस्नाना
दिनाचार्यः तत्तन्मात्रे पात्रमिति त्वत्तु न लोमभिः कुशैः पवित्रं कुर्यात्तान्नैऋत्यां पनि
धाय गोमयोद्धके पात्रे स्थाप्य स्वस्तिमुखेन वाग्यतः शोभाय तन्नोतन क्रमेण
त्रिसृतिश्च पञ्चगव्येन क्रमेण गोमिश्रं गुग्गुलं भांडं धूपयेत् तद्देशं वारि गृहस्थ कां
स्यपात्रे स्नाप्यमानो म हस्ताभ्यां निदध्यात् ततो दक्षिणतो भूतलासनं आ
चमनं पुष्पाञ्जलिम् धृतानन्तरं आहृत पूगीफलताम्बूलपात्राणि गन्धा १६

CC-0. Lal Bahadur Shastri University, Delhi. Digitized by Sarvagya Sharada Peetham

मिलितचक्षुषोः ॐ श्रोत्रं यज्ञस्याप्यायतामिति श्रोत्रयोः ॐ यशो बलं च यज्ञस्याप्यायतामि
ति मंत्रपाठमंत्रं ततो अस्त्रपाणिभ्यां पृथिवीं स्पृशन्नभिवादनं कुर्यात् तत्रक्रमः अ
मुकगोत्रोऽहं अमुकप्रवरोऽहममुकशर्माऽहं भो वैश्वानर त्वामभिवादयामि अमुक
गोत्रोऽहममुकप्रवरोऽहं अमुकशर्माऽहं भो भास्कर त्वामभिवादयामि इति मान
वकः ततश्चापुष्पाञ्जलिं सोम श्रुत्वा याज्ञीकृतान् ततो अथापक्लपुष्पमाल्यं च
पुष्पधानीकरस्पष्टमुद्रस्थं तेन पूर्णाहुतिं कुर्यात् तत्रमंत्रः ॐ मूर्धानं दिवो अ
रतिं पृथिव्या वैश्वानरमृत आजातमग्निं कविं सम्राजमतिथिं जनानामासन्ना
पात्रं जनयन्त देवाः स्वाहा इदमग्नये न मम ततो [illegible] कना
CC-0. Lal Bahadur Shastri University, Delhi. Digitized by Sarvagya Sharada Peetham
नामिकाग्रहीतभस्मना भाण्डं कुर्यात् तत्रक्रमः ॐ त्र्यायुषं जमदग्नेरिति भाल

म

दनकुशानां पूर्वपूर्वादिक्रमेणासादनीय ततः पवित्रच्छेदनकुशैः पवित्रे छित्वा तानादा
य सपवित्रकरेण प्रणीतोदकं त्रिः प्रोक्षणीपात्रे निधाय अनामिकाङ्गुष्ठाभ्यां उत्तराग्रे प
वित्रे धृत्वा त्रिरुत्पवनम् ततः प्रोक्षणीपात्रं आमर्जनं निधाय अनामिकाङ्गुष्ठाभ्यां
गृहीतपवित्रेण तज्जलं सांकं त्रिरुत्क्षिप्य प्रणीतोदकेन प्रोक्षणीमभिषिच्य प्रोक्षणी
जलेन यथासादितवस्तुसेचनं ततः अग्निप्रणीतयोर्मध्ये प्रोक्षणीपात्रं निदध्यात् ततः
आज्यस्थाल्यामाज्यं निरूप्य अधिश्रयणं ततः कुशं प्रज्वाल्य आज्यस्योपरि प्रदक्षिणं भ्रा
मयित्वा वह्नौ क्षिपेत् स्रुवं त्रिः प्रतप्य सम्मार्जनकुशानामग्रैरन्तरतो मूलैर्बाह्यतः स्रुवं सं
मृज्य प्रोक्षण्युदकेनाभ्युक्ष्य पुनः त्रिः प्रतप्य दक्षिणतो निदध्यात् ततः आज्यमग्नेरवतार्य
प्रोक्षणीवदुत्पवनं अवेक्षणं सत्यपद्रव्ये तन्निरसनं पुनः प्रोक्षणीवदुत्पवनम् उपय १५
मनकुशान् वामहस्ते कृत्वा उत्तिष्ठन् प्रजापतिं मनसा ध्यात्वा तूष्णीं घृताक्ताः समिधः प्र

CC-0. Lal Bahadur Shastri University, Delhi. Digitized by Sarvagya Sharada Peetham

15

दाय ॥ स्वधेत्यादि वा संस्का । या अर्घ्यं कार्यं समावर्तने न होमकर्मणि । लोध्रः । ताः क्रमादेवं भवः । धूपधूल
कर्मकं ॥ मधुपर्कं गोत्र मधुपर्क दर्शनं । आलं ग्राहे । ताः मेमिदं आहा । पूगीफल ताम्बूल वासो गुणे धूपलेवन
पामर्दनको सनिधुला रत्नं व गुणात् । वतो मौलि पूति वचनम् । ततो ऽन्ने दातृ सुलतो शुद्ध मासन
दत्वा तद्रूप श्रिया गन्धा कुसुमानान्ते हलौः श्री भिन्न प्रदत्त संख्या यतिर्वा श्लिन्न कर्मेति त्वं मेधूला
मधोर्यभिभाव भगवानीति नेत्रे ॥ आसनोर्यावधर्मसाणपुर सद्गुण वगुपदेन । प्रतीता प्राते सुनतः के
त्या वा शेलापूर्वे कुशो या होमाय धूप्तकोकल्पन वर्तसंगोक्त । अस्य उगनन्तः कुर्वे ते न निद्धान तेनः
पशिस्त्यानां वर्षे अवमु पूर्व भागमादाय अग्नेयातिष्ठिनानां धूमलेऽग्निप क्षेत्रं नैस्त्या हापयांतं
श्रीमनः प्रतीता पत्रनं ततोऽग्नेयुगनन्तः पश्चिमायां दिशायावेदेह इत्यादि कुर्याद्वयं परिवेषकनला
धं साग्रमनं निगमेऽभुजानवद्धवं आज्यस्थाली समाज्ञ नक्रमाः उपजमनक्रमाः समिधात
स्वः भुवः आज्य वद्धपवासाद नसमानवक्रुशुग्रभावस्थापावा इन्यादुलपूलपात्रं पवित्रहे

CC-0. Lal Bahadur Shastri University, Delhi. Digitized by Sarvagya Sharada Peetham

म.

पये ॐ अंतरिक्षाय स्वाहा इदमंतरिक्षाय इति यजुर्वेदे ॐ सूर्याय स्वाहा इदं सूर्याय ॐ अग्नये
स्वाहा इदमग्नये इति ऋग्वेदे ॐ दिवे स्वाहा इदं दिवे ॐ सोमाय स्वाहा इदं सोमाय इति साम
वेदे ॐ दिग्भ्यः स्वाहा इदं दिग्भ्यः ॐ चन्द्रमसे स्वाहा इदं चन्द्रमसे इत्यथर्ववेदे ॐ ब्रह्म
णे स्वाहा इदं ब्रह्मणे ॐ छन्दोभ्यः स्वाहा इदं छन्दोभ्यः ततो पुरस्तान्नाम ओजुकुमार
तन्त्रं दशांगुलमानं तत्र ध्रुवावीस्यत कुलगोत्र प्रजेश्वस्त्रोगा ते प्रायश्चित्ते यः ॐ भूः स्वाहा
इदं भूः ॐ भुवः स्वाहा इदं भुवः ॐ स्वः स्वाहा इदं स्वः एतन्महाव्याहृतयः ॐ त्वन्नो अग्ने व
रुणस्य विद्वान्देवस्य हेडो अवयासिसीष्ठाः यजिष्ठो वह्नितमः शोशुचानो विश्वा द्वेषांसि
प्रमुमुग्ध्यस्मत् स्वाहा इदमग्नीवरुणाभ्यां ॐ स त्वन्नो अग्नेवमो भवोती नेदिष्ठो अस्या उषसो
व्युष्टौ अवयक्ष्व नो वरुणं रराणो वीहि मृडीकं सुहवो न एधि स्वाहा इदमग्नीवरु १८
णाभ्यां ॐ अयाश्चाग्नेस्यनभिशस्तिपाश्च सत्वमित्त्वमया असि अयानो यज्ञं वहास्यायानो

CC-0. Lal Bahadur Shastri University, Delhi. Digitized by Sarvagya Sharada Peetham

स्त्रियेन ततः परिविश्य परिसमुह्य जलपूरदकेन प्रदक्षिणक्रमेण त्रिः पर्युक्ष्य प्रणीतापात्रे प्रणीत
विन्यस्य तां पातितदक्षिणजानुः ब्रह्मणान्वारब्धः समिद्धतमेऽग्नौ स्रुवेणाज्याहुतिं जुहुयात्
तत्राद्यन्ताहुतिं स्रुवावशिष्टं प्रोक्षणीपात्रे प्रक्षेपः ॐ प्रजापतये स्वाहा
इदं प्रजापतये इति मनसा ॐ इन्द्राय स्वाहा इदमिन्द्राय ॐ अग्नये स्वाहा इदमग्नये ॐ
सोमाय स्वाहा इदं सोमाय इत्याज्यभागौ ततोऽन्वारब्धकर्तृको होमः ॐ अंतरिक्षाय स्वा
हा इदमंतरिक्षाय ॐ भूम्यै स्वाहा इदं भूम्यै ॐ देवेभ्यः स्वाहा इदं देवेभ्यः ॐ प्रजापत
ये स्वाहा इदं प्रजापतये इति मनसा ॐ देवेभ्यः स्वाहा इदं देवेभ्यः ॐ ऋषिभ्यः स्वाहा इ
दमृषिभ्यः ॐ श्रद्धायै स्वाहा इदं श्रद्धायै ॐ मेधायै स्वाहा इदं मेधायै ॐ सदसस्पतये स्वा
हा इदं सदसस्पतये ॐ अनुमतये स्वाहा इदमनुमतये ॐ भूर्भुवः स्वः ॐ वायवे स्वाहा इदं वा

CC-0. Lal Bahadur Shastri University, Delhi. Digitized by Sarvagya Sharada Peetham

पूर्णीनापात्रं सुश्रीकुर्यात् ततस्तत्रकमेण मूर्ति नानीय धद्धतेनाभि आर्चे हस्तेनैव गुरुर्यात्
ॐ देवा गातुविदो गातुं वित्वा गातुमित मनसस्पत इमं देवयज्ञं स्वाहा वाते धाः स्वाहा इति वार्हिहोमः
ततश्च सुराके गुरुर्देवानं भैक्षान्नपयसं चैकमः ॐ भूर्भुवः स्वानान्तु ब्रह्मणं देवं पादौपिवाननमस्कारं
पंकानवाधान्वी ततो ॥ निपात्रित्र माघावेद्यमधुमधवानीगुरुं ब्रानाद्येवेतनैव धनेन रभ्रजुतीर्गुरुवात्
ततः क्रमः ॐ भूर्न पयुभुवः सोवधं रमाजुरुद्वातिपूर्वे ॐ पथान्वमन्त्रेण भुवः सुभ्रवा स्वसि
ह्नानंदाहिते ॐ स्वभमाथं भुवः सोमं यज्ञुरुत्पातिपरिस्वमे ॐ पथान्वमन्त्रे देवानां पत्नी स्व नधि
पात्रमूलि गुरुतने ॐ स्वस्त्र्हेमत्रुध्यातं वेदस्वानाधियोभुपाहरं स्वाहा इमानि मध्ये ततश्च
दाहिताभरितंवानेतापगुरुं समनंतकुमानगुरुर्भावस्व प्रादेशानिधानं ततः कांफाः ततः सनिधना
दाय ॐ भूर्नपेनिमिधमा हा सं ह हनेजानवरं सेपथान्वमन्त्रे समिधाहानं प्रहरं समस्ता
पुत्रामेधपावधं प्राणजपापगुरुमिधुत्वनं देवहानिं गोत्र पुत्रामनाधां समेधावहस्ता

CC-0. Lal Bahadur Shastri University, Delhi. Digitized by Sarvagya Sharada Peetham

धीति मे यशं स्वाहा इदमग्नये ॐ येनेसतं जुल्ले ये सहस्रं यज्ञियाः पाशा वितता महान्तस्तेभिर्नो
यसविन्नो पार्व सृजो विश्वेदेवा मरुतः स्वर्काः स्वाहा इदं वरुणाय सवित्रे विष्णवे विश्वेभ्यो मरु
द्भ्यः स्वर्केभ्यः इदं न मम उदुत्तमं वरुण पाशमस्मदवाधमं विमध्यमं श्रथाय अथा वयमादित्य व्रते
तवानागसो अदितये स्याम स्वाहा इदं वरुणायादितये एताः प्रायश्चित्तसंज्ञकाः ॐ प्रजा
पतये स्वाहा इदं प्रजापतये इति मनसा प्राजापत्यं ॐ अग्नये स्विष्टिकृते स्वाहा इदमग्न
ये स्विष्टिकृते नमः संस्रवप्राशनम् ततो याचम्य ॐ ब्रह्मन्कर्मसमाधानं निर्होमकर्माणि
ता ऋतावहे गां नमः पश्चात्कर्मप्रतिवर्धि मि इं पूर्णपात्रं प्रजापतिदैवतमुदङ्मोचयामुके
गामकेऽध्वर्युणाय दक्षिणां तुभ्यमहं संप्रददे इति दक्षिणां दद्यात् ततो ब्रह्मग्रन्थिविमोचनम्
ततः पवि ... [illegible] ... न इं न्यं
नः सं ... ॐ प्रातर्दानस्य सर्व यो ... यं पश्चदयाः दर्शात् मे योगा ... नो

प
२

न्द्रियहतान्विजहामियो योवनस्पतिमिहगन्धानि ततस्तेनैवाभिषिञ्चति तत्रमन्त्रः ॐ श्रियै ययासे
धुम्रलोधुम्लवर्णेसाय ततो द्वितीयफलस्यास्यजलं वाम्रपल्लवेन गृहीत्वा ॐ येस्तेनस्मृतनः
पूर्विधामा ग्रोमयुवे मनो होमस्वेलोवीउ स्तनुं द्युम्नान्द्रियहतान्विजहामियोयोवनस्
मिहगन्धानि ततस्तेनैवाभिषिञ्चति तत्रमन्त्रः ॐ येना द्विपमक्षदलतायेनावन्तुशान्तिं तु
यास्तेनाभिषिञ्चतः यज्ञानन्दमिवप्रमा ततः त्रितीयफलस्यास्यजलं आम्रपल्लवेन गृहीत्वा
येस्तेनस्मृतयः पूर्विधा यो यो मधु होमनो होमो स्वलो वीउ स्तनुं द्युम्नान्द्रियहतान्विज
हामियोयोवनस्पतिमिहगन्धानि ततस्तेनैवाभिषिञ्चति ॐ म्राणोहिप्रामयोभुवः ॐ तानूये
दधातन महेरणाय चक्षसे ततः पूर्ववच्चतुर्थफलस्यास्यजलं गृहीत्वा ॐ येस्तेनस्मृतयः
स्तिमन्त्रेणततस्तेनैवाभिषिञ्चति ॐ योवः शिवतमोरसः तस्यभाजयतेहनः उशतीरि १८
वमातरः [illegible] तिमन्त्रेण तत

CC-0. Lal Bahadur Shastri University, Delhi. Digitized by Sarvagya Sharada Peetham

18

न्यानिन्यायकामिकुर्यशःस्वीतेजस्वीब्रह्मवर्चस्व्यन्नादोभूयासं स्वाहा इति मंत्रेणाङ्गुष्ठपानं ततो पविष्ट प्रद
क्षिणमग्निं वा नेत्रापर्युक्ष्य न्नहीं प्राणोपस्थ मुखं स्पृशति मंत्रो यथा स्थात ॐ तनूपा अग्नेसि तन्वं मे
पाहि ॐ आयुर्दा अग्नेस्यायुर्मे देहि ॐ वर्चोदा अग्नेसि वर्चो मे देहि ॐ अग्ने यन्मे तन्वा ऊनं तन्म आपृण ॐ
मेधां मे देवः सविता आदधातु ॐ मेधां मे देवी सरस्वती आदधातु ॐ मेधां मे अश्विनौ देवावाधत्तां पुष्करस्र
जौ ततस्सर्वगात्राणि दक्षिणपाणिना स्पृशेत् तत्र मंत्रः ॐ अंगानि च म आप्यायन्तामिति सर्वगा
त्रालंभनं ॐ वाक् च म आप्यायतामिति मुखालंभनं ॐ प्राणश्च म आप्यायतामिति नासिके ॐ चक्षु
श्च म आप्यायतामिति चक्षुषोः ॐ श्रोत्रं च म आप्यायतामिति श्रोत्रयोः ॐ यशोबलं च म आप्यायतामिति
मंत्रपाठः ततो अस्तपाणिभ्यां पित्रोः स्पर्शनमभिवादनं च यथा अमुकगोत्रो अमुकशर्माहं
भो अभिवादये इत्यादि मानवधर्मात् आयुष्मान् भव सौम्य इत्याचार्यो ब्रूया
त् ततोऽग्नेरुत्तरतः प्रागग्रान् कुशानास्तीर्य तदुपरि दक्षिणतः ... परिसमूहनं ...
... ब्राह्मणो ... ततो ... मंत्रः ... ततो ... इति

दुगंधद्रव्ये गोहूर्तिनं कृत्वा स्नात्वा ष्ठिवादम्य अंदनाद्यनुलेपनं कृत्वा गुरवे नासिकमो नात्वं भ
नम् ॐ ग्रागतपा लामेनलेप च स्नतु में तिमपेय भ्रा नेमेत प्रेय ततो द्वितीय यज्ञोपवीतं दानं पूर्वे न
मंत्रेण ततोप सव्यं कृत्वा दक्षिणाभिमुखो मोटकांति यज्ञोपवीतमादाय श्रा स्त तकुशाग्र पोषानि
पितृन्तर्पयेत ॐ पितरः स्वधयं भूतिमंत्रेण पितृ लिपे तार्दक्षिण स्यां दिशि निर्दिपेत ततः सव्ये
न आचम्य ततो वंदनं ॐ सुर्यस्या गृहमहिम्नां भूयासं तमुपवीभूयेन सुप्रभुकर्णाभ्यां भूयास
तं ततो मुख नयस्य परिधानं अनेन मंत्रेण ॐ परिधास्ये यशोधास्ये दीर्घायुत्वाय जरदष्टि
रस्मि शतं च जीवामि शरदः पुरु रायस्पोषमभिसंव्ययिष्ये अथो ततो दम् अनेन मं
त्रेण ॐ यथासामाघावाण्य यिज्ञयमासेन्द्रापवटहस्वातियमोभागस्वमावरचास्सोमाप्रतिपघ १८
तानं अथ मालोपलरुणं अनेन मंत्रेण ॐ यामाहरेज्जमदग्निः श्रद्धायै कामायेन्द्रियाय ता
ह पुत्रातिगरुभि परापरं सर्व भागेन ततो मालाया निधानं अनेन मंत्रेण ॐ यद्यशोप्सरसामिन्द्रस

CC-0. Lal Bahadur Shastri University, Delhi. Digitized by Sarvagya Sharada Peetham

स्तेनैवाभिषिंचेत् ॐ नमो भगवते ... मदोय वह्निरूपाय ... स्वाहा ... नः नतः पुनः
पूर्ववत्संपूर्य स्ताह ॐ मेनः प्रसेधमुद्रकेन ... ले निर्धनस्य निमंत्रेणानुलोमेनत्रय
मभिषिंचेत् ततः ॐ उदुत्तमंवरुणपाशमस्मदवाधमंविमध्यमं ... पाय ... नमादितिंवृ
तेनत्वानागसोऽदितये स्याम इतिमंत्रेणादितो भागेन मेखलां ... भावधाय वासोऽन्यत्परिधा
योत्तरीयं ... धृत्वा जातिः सपृयुमनीके तपत्रं वाणी ॐ उद्गन्धाजसृ ... सुगंधो
मत्त्वा ... भ्रातपोवभि ... वासान्वासितया ... माकुर्यादित्यागमदपोवान् ... 
भाजसृ ... भिरंसल्लाप ... भिरस्यात्मह ... वासान्वासितया ... माकुर्यी
दित्यागमप ... नमेत्यः ततो दधिनि ... ग्रहेत्य ... प्याद्यनाभि ... 
केन ॐ ... 
निमंत्रेण ... दधिवद ... विधानेन ... दधिपा

CC-0. Lal Bahadur Shastri University, Delhi. Digitized by Sarvagya Sharada Peetham

ततउपविश्य स्रुवेणभस्मानीय दक्षिणहस्तानामिकाग्रेणहीनमस्तकानामिकाग्रेणललाटे ॐ त्र्या
युषंजमदग्नेरितिललाटे ॐ कश्यपस्य त्र्यायुषमितिग्रीवायां ॐ यद्देवेषु त्र्यायुषमिति
दक्षिणबाहुमूले ॐ तन्नोऽस्तु त्र्यायुषमिति हृदि त्र्यायुषं शाला अत्र मंत्रः ॐ देवस्यत्वास
वितुः प्रसवेऽश्विनोर्बाहुभ्यां पूष्णो हस्ताभ्यां अभिषेकं तिलकं च कुर्यात् ततो दक्षिणा
संकल्पः अद्येत्यादिसंकल्प्य अमुकगोत्रोऽहममुकप्रवरोऽहममुककर्माऽहं कृ
तकर्मणः साङ्गतासिद्ध्यर्थं भस्मधारणकर्मप्रतिष्ठार्थं इमां भूयसीं दक्षिणां यथा
शक्तिनानानामगोत्राय ब्राह्मणाय अहं संप्रददे अथ मंत्रदानं ॐ ... इति मंत्रेण सं
पूजनं ... दक्षिणाभ्यो नमस्कारं कुर्यात् पूर्णाहुतिं गच्छेत्
[illegible]

CC-0. Lal Bahadur Shastri University, Delhi. Digitized by Sarvagya Sharada Peetham

कानविष्णुसंभ्रुः तेनसंगेपितानुमनसा आवध्नाति अथो सीवेणाद्यायोवेष्टनं अनेनमंत्रे
ण ॐ पुमान्पुंसा परिवीतः [illegible] अग्नौ [illegible] भवति ततः अथमानं [illegible] धोतासः [illegible] उन्नयंति
स्वाध्यो मनसा देवयंतः अथकुंभं अनेनमंत्रेण ॐ वस्यासि अग्निं केन [illegible] भूयोः [illegible]
पात अधांजनं अनेनमंत्रेण ॐ वस्यासि [illegible] बहुदाघ्नासि बहु मे देहि अथाद्यानं अने
नमंत्रेण ॐ गोविदासि [illegible] अनेनमंत्रेण ॐ [illegible]
तेपयायो माभंतर्धेहि इतिमंत्रेण [illegible] अनेनमंत्रेण ॐ प्रविश्य [illegible]
स्वतो मायतं [illegible] ततः [illegible] तत्र मंत्रः ॐ विश्वे [illegible] पाहि सर्वतः तत
श्चाग्नौ [illegible] ततः [illegible] पूर्णं [illegible]
[illegible] पूर्णाहुतिं कुर्यात् तत्र मंत्र मूर्धानं दिवो [illegible]
[illegible] स्वाहा

CC-0. Lal Bahadur Shastri University, Delhi. Digitized by Sarvagya Sharada Peetham